

КОНЦЕПЦИЯ ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА ДОБРОДЕТЕЛИ И РЕЛИГИИ – ПРОГРАМА „ДОБРОДЕТЕЛИ/ЕТИКА“

Контекст и причини за въвеждането на нов учебен предмет *добродетели и религии*

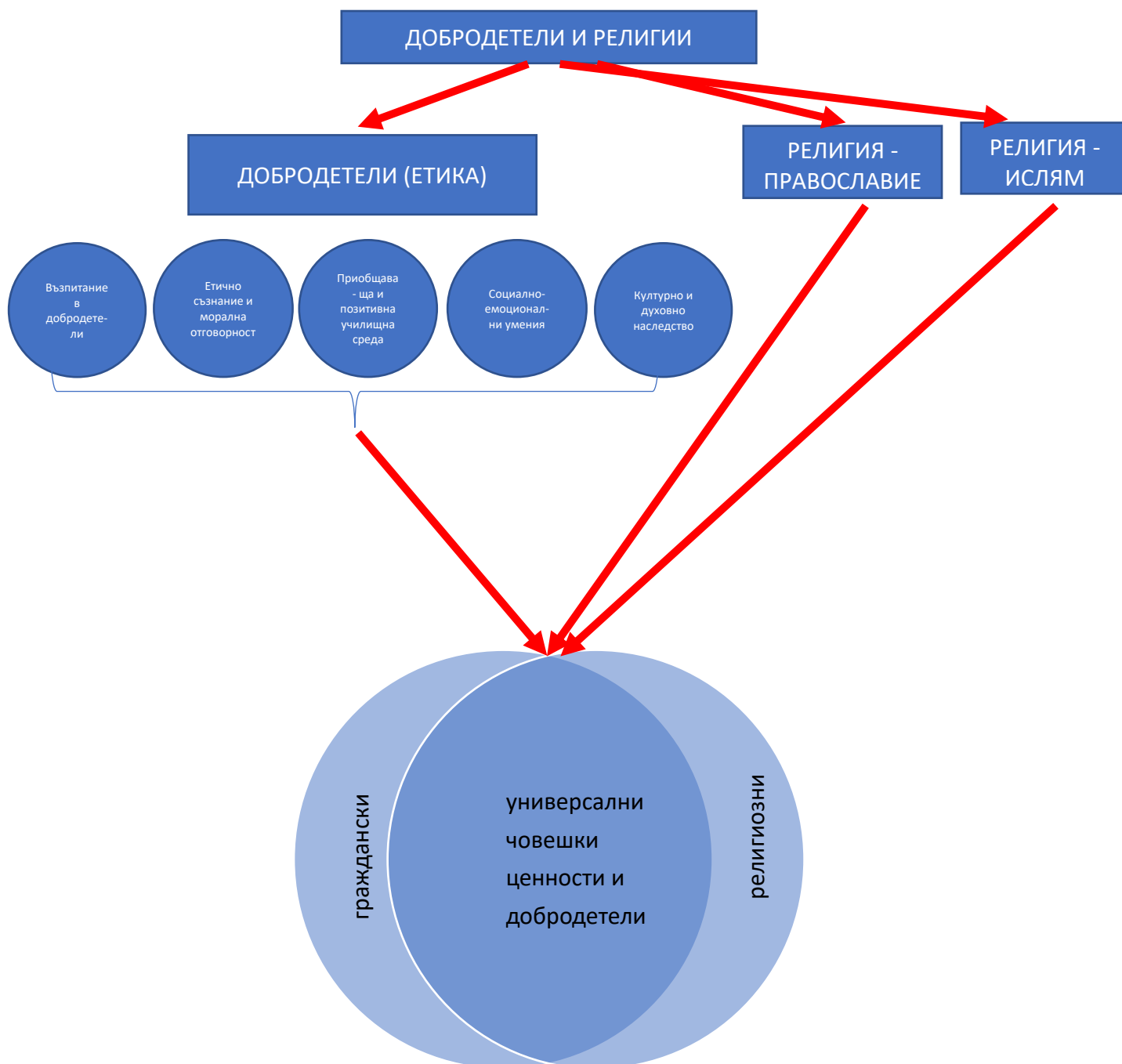
В днешния динамичен и често противоречив свят училището играе ключова роля не само за образованието, но и за възпитанието и изграждането на личността на младите хора като добри хора, с умения за критично мислене, морална преценка и разбиране на различни гледни точки. Високото ниво на релативизъм обаче затруднява учителите във възпитателната им работа и във формирането на устойчива нравствена култура, без която е невъзможно и постигането на редица принципи и цели, заложи в Закона за предучилищното и училищното образование.

При нуждата от по-силен акцент върху възпитателната роля на българското училище обмисляме въвеждането на отделен и задължителен за изучаване от учениците учебен предмет *добродетели и религии*, ориентиран към ценностно формиране на личността и възпитание в добродетели, чрез който ще се работи и за придобиване на различни групи компетентности – комуникативни, личностни, социални и граждански, умения за учене.

В исторически план нравствената култура се е формирала основно по два пътя - чрез религията и чрез светското образование и правила. Затова предлагаме изучаването на учебния предмет да бъде с три алтернативни учебни програми по избор на родителите и ученика – „Религия – православие“, „Религия – ислям“ и „Добродетели/етика“. Несъмнено има специфични за религията добродетели, каквито са вярата, благочестието, смиреността и благоговението. От друга страна, сред основните добродетели на гражданското общество са свободата, справедливостта, свободното изразяване на мнение, отстояването на собствена позиция, зачитането на правовия ред, научното любопитство. Общото между различните алтернативни учебни програми е тяхната насоченост към духовността, универсалните човешки ценности и добродетели, сред които уважението към достойнството на ближния, честността, отзивчивостта към нуждите на другите, съпричастността към техните тревоги и страдания, умереността, смелостта, великодушието, щедростта и др. По този начин отговаряме на очакванията както на родителите, които биха искали децата им да изучават религия с елементи на конфесионално обучение, така и на онези, които биха избрали възпитанието в граждански ценности.

Този документ очертава в най-общ план съдържанието на алтернативната учебна програма „Добродетели/етика“. Това е единствено и само основа за дискусия по концепцията на програмата. Въз основа на тази концепция ще бъдат разработени и подложени на широко обсъждане преди утвърждаването им и конкретните учебни програми за изучаване на добродетели и религии във варианта му „Добродетели/етика“. Алтернативните учебни програми за останалите два варианта – „Религия – православие“ и „Религия – ислям“ до голяма степен ще стъпят върху действащите в момента програми за конфесионално изучаване на религия.

Инфографика: алтернативни пътеки за формиране на нравствена култура

Реалистично е изучаването на учебния предмет *добродетели и религии* да започне от 1. клас, като се въвежда постъпателно. Учебният предмет ще бъде включен в учебния план в рамките на задължителните учебни часове първоначално в началния етап. Това няма да стане за сметка на намаляване на часовете по друг учебен предмет, изучаван в задължителните учебни часове, а чрез преразпределение на общия брой задължителни и избираеми часове. По този предмет няма да се пишат оценки.

Преподаването по алтернативната учебна програма „Добродетели/етика“ в началния етап ще се води от началните учители. Те ще преминат през краткосрочни обучения, ориентирани към подкрепата им за работа върху глобалните теми от учебното съдържание в отделните класове и главно – към прилагане на специфични за предмета методи, подходи и ресурси.

I. Основни цели на избираемата програма „Добродетели/етика“

1. Възпитание в добродетели.

Когато добродетели като честност, доброта, отговорност, съпричастност и търпение, разбиране, справедливост, трудолюбие, постоянство се насърчават още от ранна възраст, те се превръщат в основа за позитивно поведение и отговорно участие в обществото и спомагат за придобиване на устойчиви навици и духовно израстване.

2. Формиране на етично съзнание и развитие на морална отговорност.

Разбиране на основни етични принципи и прилагането им в ежедневието, формиране на морални навици чрез осмисляне и упражняване на добродетели, способност за вземане на морални решения с оглед на тяхното въздействие върху личността и обществото, развитие на способност за разграничаване на добро и лошо, правилно и неправилно в различни социални контексти. Формиране на личности с морални убеждения и нагласа, че трябва да са добри хора, със зряла ценностна система, така че ученикът да се държи според собствените си убеждения и да уважава себе си и околните.

3. Даване на познания на учениците за християнството и другите световни религии, за различни философски възгледи, както и да развият умение да разсъждават върху етични теми.

Запознаване с основните религии. Изучаване на културното наследство на религиите ще е с фокус върху духовно-нравственото развитие, като съчетава етично и гражданско възпитание със знания за религиите. Принципът на изучаване е недогматичен, с обективен и плуралистичен поглед върху религиозните и философските традиции. Насърчават се разбирането и уважението към различните вярвания.

4. Създаване на позитивна и подкрепяща среда.

Стремежът е към възпитаване на ценности като уважение, толерантност, справедливост, свобода, отговорност, формиране на устойчиви нагласи за съпричастност и сътрудничество, уважение към човешкото достойнство, приемане на различията, зачитане на традициите и културата, превенция на агресията и тормоза, умения за устойчиво развитие и здравословен начин на живот. Доброто ценностно образование може да помогне на учениците да имат трайна ориентация към позитивни ценностни системи, което ще намали проявите на агресия, насилие, наркомания и др.

5. Развиване на социално-емоционални умения.

Себепознанието и самооценката, уменията за управление на емоциите и стреса и за справяне с конфликти, вземането на морални решения, уменията за социална адаптация, за работа в екип, за активно слушане и диалог подпомагат личностното развитие и ефективната интеграция и допринасят за благополучието.

6. Съхраняване на културно-историческото и духовното наследство.

Запознаването на учениците с традициите и културното наследство на християнството и другите световни религии и с приноса им в рамките на европейската

и световната култура спомага за възпитание в национално самочувствие и принадлежност и формиране на нагласи за приемане на културното многообразие в Европа и в света.

Посочените специфични цели очертават и редица особености при обучението – задачата на учителя е не да налага поведение и да „диктува“ ценности, а да развива (включително и чрез своето поведение) мисленето на ученика, който да изгради своя набор от ценности и добродетели. В рамките на отделния урок ученикът ще изминава пътя от откриването на морален проблем, през срещата с примери и авторитети, към създаването на усет и разбиране за йерархията от ценности, съобразно която да направи своя етичен избор.

Всичко това изисква и по-специфични методи - ситуационни игри и ролеви модели за решаване на житейски казуси, използване на литературата, историята, изкуствата като основа за обсъждане (четене на истории, притчи, разкази с нравствена поука, рисуване, драматизации и др.), работа по проекти и мисии („седмица на добротата“, „зелена мисия“ и т.н.), интервю с родители, учители, общественици по морални въпроси, създаване на кръг на доверието за споделяне и изслушване, водене на емоционален дневник, портфолио с добри постъпки и др.

Основни методи трябва да бъдат сравнения, диалог, слушане и обсъждане на разкази, практически упражнения и игри, които изграждат социални умения. Малките ученици могат да слушат библейски истории или приказки от различни религии (поднесени като културно наследство), след което да разговарят с учителя за поуката – например за доброта, прошка, честност. Чрез игри могат да се учат на доверие, екипна работа и разрешаване на конфликти.

II. Примерни глобални теми, около които може да се осъществява обучението

1. *Себепознание* – самоуважение, самоконтрол, чувства и желания, силни страни, право на личен живот, чувства и емоции – разпознаването им и здравословното им изразяване.

2. *Приятелство и съжителство* – споделяне, сътрудничество, доверие, прошка, взаимопомощ, уважение към другите, емпатия, толерантност и приемане на различията – културни, религиозни, индивидуални.

3. *Морални норми и етични правила* – честност, справедливост, свободна воля, правила и права, солидарност, морални и социални правила.

4. *Ценности и добродетели* – свобода, отговорност, доброта, търпение, смелост, скромност, благодарност, състрадание, отзивчивост, щедрост, устойчивост, усърдие.

5. *Разрешаване на конфликти* – видове конфликти, стратегии за мирно решаване, противодействие на агресията, противодействие на езика на омразата.

6. *Съвременни морални предизвикателства* – околна среда, природа и етика, отговорно поведение, опазване на природата, ангажираност, медии и етика, истина и манипулация, безопасен интернет, етика в професиите.

III. Примерно разпределение на темите по етапи на обучение

В **началния етап** основното съдържание на програма „Добродетели/етика“ се формира от ключови теми за морала. В 1. клас например то ще е ориентирано около въпросите за добро и зло, доверието и вярата, щедростта, важността на семейството и приятелството, учтивостта, почитта към родители и учители, грижата, личните емоции, чувствата и желанията, семейните, националните, религиозните празници. Във 2. клас, например, ще е насочено към честността, добротата, уважението, прошката и приемането, мъдростта, мирното решаване на спорове, ролята на традициите и обичаите. В 3. клас може да се надгражда около въпросите за правилното и грешното, търпението и дълга, светостта и уважението към живота, надеждата, състраданието и милосърдието, страха и тъгата, вземането на решения, националните будители, героите и светците. В 4. клас акцентът може да е върху справедливостта и смелостта, различията и толерантността, силата да се отказва, свободата и отговорността, влиянието на медиите – истина и фалш, отговорния избор за природата, значението на ритуалите.

В **прогимназиалния етап на основното образование** фокусът може да бъде върху съществуването на различните видове права (например на детето, на потребителя, на пациента и т.н.), върху баланса между свободата и отговорността, справедливостта и закона, върху последиците от действията на отделния индивид, върху предимствата на разбирането на различията между хората (културни, религиозни и лични), върху религиозните норми и етичните правила в съпоставителен план, върху прилагането на добродетелите в ежедневието, като се работи и интегрирано през различни учебни предмети и предметни области.

В **гимназиалните етапи**, където се изучават учебните предмети философия и гражданско образование, обучението в областта на добродетелите може да надгражда основни етични теории (антична етика, християнска етика, съвременни етични теории) и разбиране как те могат да помагат при решаване на морални дилеми, на проблеми на етиката в дигиталната ера, на развитие на личната идентичност и ценности.

Концепцията е отправна точка за разработване на конкретни учебни програми и последващи действия в съответствие с нормативната уредба в областта на предучилищното и училищното образование.